

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/68/2002

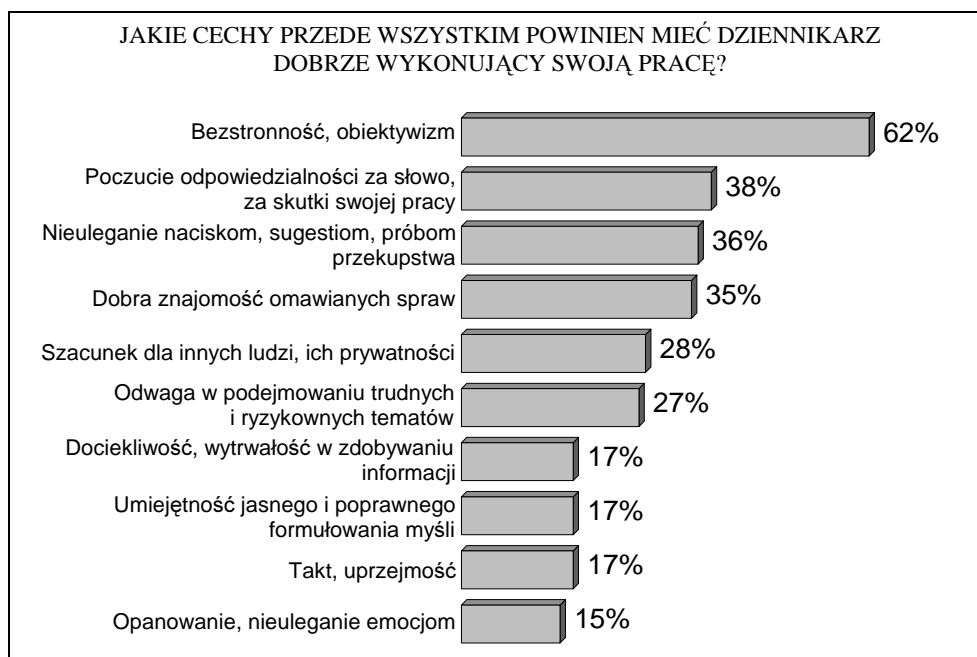
JACY SĄ, A JACY POWINNI BYĆ DZIENNIKARZE?

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, KWIECIEŃ 2002

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

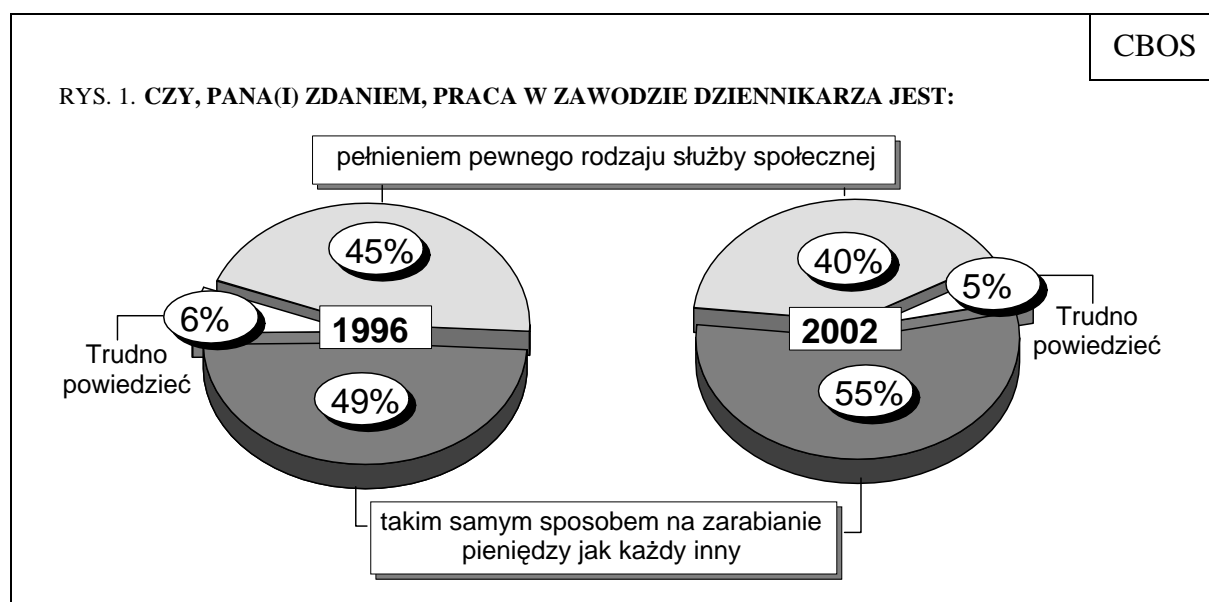
- Opinia, że praca w zawodzie dziennikarza jest takim samym sposobem na zarabianie pieniędzy jak każdy inny (55%), przeważa nad poglądem, iż zawód ten jest rodzajem służby społecznej (40%). Jednak ci, którzy przede wszystkim są odbiorcami pracy dziennikarzy, a więc respondenci zainteresowani polityką oraz przejawiający minimum aktywności obywatelskiej, w większości skłonni są traktować ten zawód jako służbę społeczną (60% wskazań wśród osób deklarujących duże zainteresowanie polityką, 51% - wśród systematycznie uczestniczących w wyborach).
- Badani oceniają, że polscy dziennikarze w większości są dociekliwi, starają się dotrzeć do istoty problemu (69%), są uczciwi (62%), na ogół solidnie przygotowani do podejmowanego tematu (60%), wiarygodni (59%), ale zarazem bez skrupułów wchodzą w czyjeś sprawy osobiste (65%), są bezwzględni (54%). Pogląd, iż szukają sensacji za wszelką cenę (49%), przeważa nad opinią, że dążą do ujawniania prawdy (37%).
- Dziennikarz dobrze wykonujący swój zawód powinien być przede wszystkim bezstronny i obiektywny, mieć poczucie odpowiedzialności za słowo, nie powinien ulegać naciskom, próbom przekupstwa.

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wskazać trzy cechy.

Czy zawód dziennikarza postrzegany jest tak samo jak wiele innych, których uprawianie służy przede wszystkim zdobywaniu środków utrzymania, czy też jako profesja szczególna, wiążąca się nie tylko z pracą zarobkową, ale także pełnieniem misji społecznej? Czy dziennikarz wykonując swoją pracę równocześnie służy społeczeństwu?

Dla ponad połowy badanych¹ zawód dziennikarza jest takim samym sposobem na zarabianie pieniędzy jak każdy inny. Jednocześnie dla dużej grupy - obejmującej aż dwie piąte ankietowanych - jest to zawód szczególny, którego wykonywanie uważane jest za pewnego rodzaju służbę społeczną. W połowie minionej dekady opinie na ten temat były jeszcze bardziej wyrównane.

¹ Sondaż „Aktualne problemy i wydarzenia” (142) przeprowadzono w dniach od 1 do 4 marca 2002 roku na liczącej 1065 osób reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłej ludności Polski.

Niestety, nie dysponujemy danymi porównawczymi z lat wcześniejszych, które pozwoliłyby stwierdzić, jak kształtowały się opinie na ten temat na początku okresu transformacji. Być może bowiem wraz z rozwojem transformacji zmieniają się społeczne oczekiwania wobec dziennikarzy. Zmiany takie oznaczałyby, że w miarę osvajania się społeczeństwa z funkcjonowaniem pluralistycznych i demokratycznych mediów, niezależnych od władzy, zawód dziennikarza traci w opinii odbiorców cechy szczególne, a w coraz większym stopniu zaczyna być postrzegany tak jak wiele innych.

Bardziej szczegółowa analiza dowodzi, że osoby przejawiające zainteresowanie sprawami publicznymi i wykazujące pewne minimum aktywności obywatelskiej oczekują od dziennikarzy przede wszystkim traktowania pracy w tym zawodzie jako pełnienia pewnego rodzaju służby społecznej.

Badani określający swoje zainteresowanie polityką jako „bardzo duże” i „duże” uważnie (lub dość uważnie) śledzą to, co się dzieje w tej dziedzinie. Osoby te najczęściej są odbiorcami pracy dziennikarzy i to one właśnie uważają ten zawód przede wszystkim za rodzaj służby społecznej. Tak postrzega zawód dziennikarza zdecydowana większość spośród nich. Natomiast im mniejszy jest stopień zainteresowania polityką², tym częstsze są odpowiedzi, że zawód ten jest taką samą pracą jak każda inna. Uważa tak niemal trzy czwarte tych, którzy w ogóle nie interesują się polityką³.

Tabela 1

Zainteresowanie polityką	Czy, Pana(i) zdaniem, praca w zawodzie dziennikarza jest:		
	pełnieniem pewnego rodzaju służby społecznej	takim samym sposobem na zarabianie pieniędzy jak każdy inny	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Duże	60	37	3
Średnie	46	50	4
Małe	29	63	8
Żadne	19	72	9

² Średnie zainteresowanie polityką było opisane: „śledzę jedynie główne wydarzenia”, natomiast małe zainteresowanie - „często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia”.

³ Odpowiedź „praktycznie mnie to nie interesuje”.

Postrzeganie zawodu dziennikarza jako pewnego rodzaju służby społecznej wiąże się również z aktywną postawą obywatelską. Za przejaw minimum takiej aktywności można uznać systematyczny udział w wyborach. Okazuje się, że badani, którzy uczestniczyli we wszystkich trzech ostatnich aktach wyborczych - wyborach parlamentarnych w 2001 roku, prezydenckich w 2000 roku i samorządowych w 1998 roku, a równocześnie deklarują, że na pewno wzięliby udział w hipotetycznych wyborach parlamentarnych, gdyby miały one się odbyć w najbliższym czasie⁴, wyraźnie częściej od pozostałych skłonni są traktować zawód dziennikarza jako służbę społeczną.

Tabela 2

Poziomy aktywności obywatelskiej*	Czy, Pana(i) zdaniem, praca w zawodzie dziennikarza jest:		
	pełnieniem pewnego rodzaju służby społecznej	takim samym sposobem na zarabianie pieniędzy jak każdy inny	Trudno powiedzieć
	w procentach		
III	51	45	4
II	38	57	5
I	34	60	6
Brak aktywności	33	59	8

* Badani, którzy odpowiedzieli twierdząco na wszystkie trzy pytania o uczestnictwo w poprzednich wyborach oraz o udział w najbliższych zaliczeni zostali do III poziomu aktywności. Osoby, które na te pytania dały dwie lub trzy pozytywne odpowiedzi, zaliczono do II poziomu, natomiast te, które udzieliły jednej odpowiedzi twierdzącej - do I poziomu. Wreszcie w grupie oznaczonej „brak aktywności” znaleźli się ci, którzy od 1998 roku nie uczestniczyli w wyborach i nie zamierzają brać udziału w najbliższych.

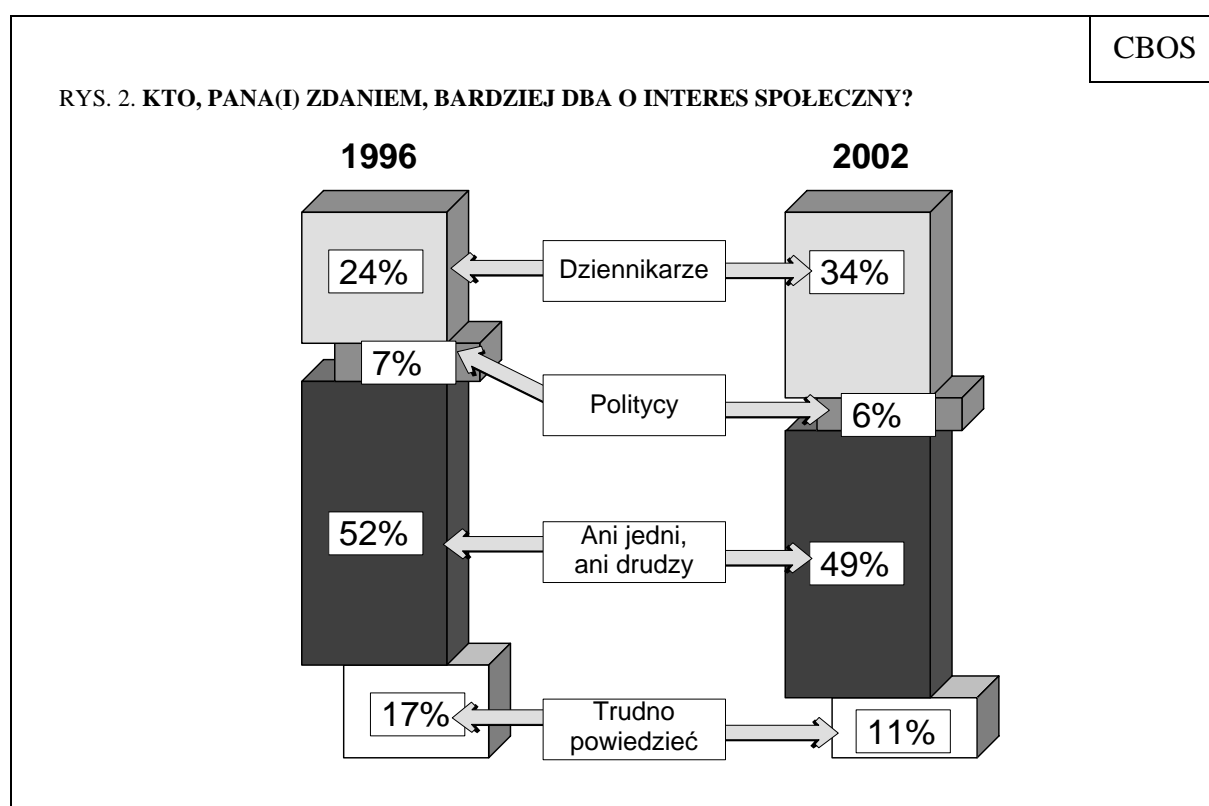
Kierunek powiązań poglądów na ten temat z cechami społecznymi i demograficznymi badanych jest na ogół zgodny z poczynionymi wyżej obserwacjami. Te środowiska społeczne, które na ogół odznaczają się większą aktywnością społeczną, częściej także uważają, że praca w zawodzie dziennikarza jest pełnieniem pewnego rodzaju służby społecznej.

Pogląd ten bardzo wyraźnie dominuje wśród kadry kierowniczej i inteligencji - podziela go aż dwie trzecie badanych z tej grupy (66%); przeważa również wśród ogółu osób z wyższym wykształceniem, choć odsetek wskazań jest niższy (57%). Z poglądem tym

⁴ Pytanie: „Gdyby w najbliższą niedzielę odbywały się wybory do Sejmu i Senatu, to czy wzięł(ę)by Pan(i) w nich udział?” zadajemy co miesiąc, poprzedza ono pytanie o preferencje partyjne.

zgadza się nieco ponad połowa mieszkańców największych miast, liczących ponad pół miliona ludności (51%), podczas gdy wśród mieszkańców wsi - tylko jedna trzecia (34%). Zwolennicy tego poglądu stanowią również nieco więcej niż połowę uczniów i studentów (51%), mimo że wśród ogółu badanych poniżej 25 roku życia zaledwie nieco ponad jedna trzecia (36%) tak postrzega zawód dziennikarza.

Wprawdzie w stosunku do 1996 roku praca w zawodzie dziennikarza jest nieco rzadziej postrzegana jako służba społeczna, jednak w tym okresie wzrosło przekonanie, że w porównaniu z politykami dziennikarze w Polsce bardziej dbają o interes społeczny.

To, że na tle polityków dziennikarze oceniani są obecnie jeszcze lepiej niż przed sześcioma laty, nie oznacza jednak, że ich troska o interes publiczny jest bardziej doceniana w sposób bezwzględny. Może to bowiem wynikać z pogorszenia się opinii o politykach. W każdym bądź razie jedna trzecia Polaków sądzi, że dziennikarze lepiej niż politycy służą społeczeństwu, ale jednocześnie niemal połowa wyraża przekonanie, że zarówno politycy, jak i dziennikarze nie dbają o interes społeczny. Jednak respondenci uważający zawód

dziennikarza za rodzaj służby społecznej mają lepsze zdanie o dziennikarzach, niż ci, dla których praca w tym zawodzie jest wyłącznie pracą „dla chleba”.

Tabela 3

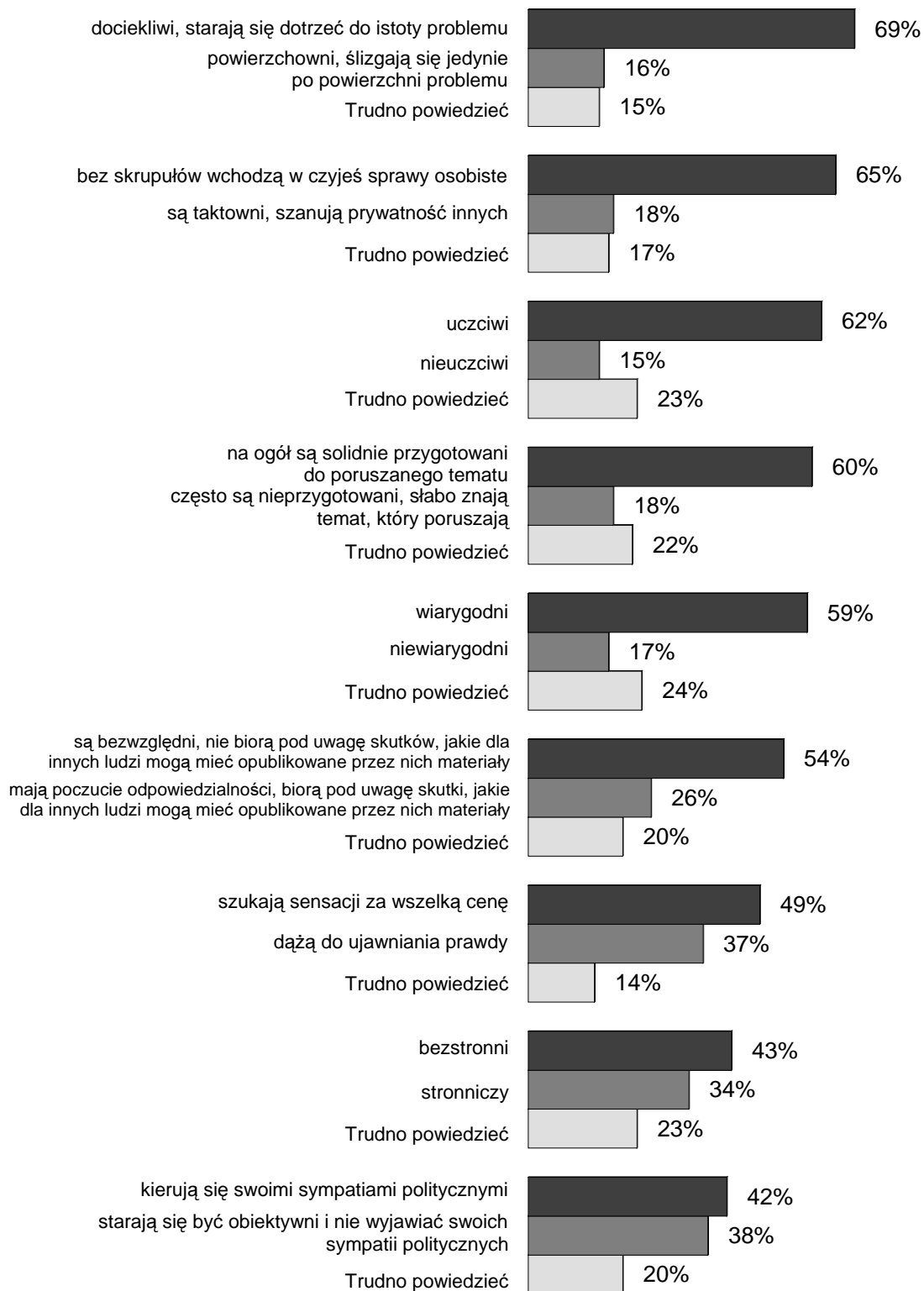
Czy, Pana(i) zdaniem, praca w zawodzie dziennikarza jest:	Kto, Pana(i) zdaniem, bardziej dba o interes społeczny?			
	Dziennikarze	Politycy	Ani jedni, ani drudzy	Trudno powiedzieć
	w procentach			
- pełnieniem pewnego rodzaju służby społecznej	49	7	35	9
- taki samym sposobem na zarabianie pieniędzy jak każdy inny	24	6	61	9
Trudno powiedzieć	22	0	41	37

Niemal co drugi badany traktujący pracę dziennikarzy jako rodzaj służby społecznej uważa, że dziennikarze lepiej niż politycy wypełniają tę służbę, a co trzeci - że ani jedni, ani drudzy nie wywiązują się z niej dobrze. Wśród pozostałych również dziennikarze wypadają pod tym względem lepiej niż politycy, niemniej dominuje przekonanie, że ani dziennikarze, ani politycy nie dbają o interes społeczny.

JACY SĄ DZIENNIKARZE?

Niezależnie od tego, czy pracę dziennikarzy traktuje się jako służbę społeczną czy też jak każdy inny zawód - sposób jego wykonywania może podlegać ocenie zarówno, jeśli chodzi o kryteria zawodowe, jak i etyczne. Zapytaliśmy badanych, jak oceniają dziennikarzy pod względem wybranych cech dotyczących strony etyczno-moralnej i zawodowej. Pytaliśmy o ocenę większości przedstawicieli tej profesji, a więc o pewien portret zbiorowy środowiska dziennikarskiego, o elementy stereotypu dziennikarza funkcjonujące w społecznej świadomości.

RYS. 3. JAK OKREŚLIŁ(A)BY PAN(I) WIĘKSZOŚĆ DZIENNIKARZY? CZY, PANA(I) ZDANIEM, SĄ ONI:

Z odpowiedzi badanych wyłania się dość niejednoznaczny obraz środowiska dziennikarskiego. W części dotyczącej oceny ogólnej postawy moralnej można go uznać za korzystny. Większość ankietowanych uważa dziennikarzy za uczciwych i wiarygodnych, tylko co szósty-siódmy respondent odmawia im tych cech, choć równocześnie co czwarty nie ma wyrobionego poglądu w tej sprawie.

Gorzej jest z etyczną stroną wykonywania tego zawodu. Zdaniem dwóch trzecich badanych (65%) większość dziennikarzy bez skrupułów wchodzi w sprawy osobiste innych ludzi, tylko niespełna jedna piąta (18%) dostrzega, że są taktowni, szanują czyjąś prywatność. Równocześnie zaledwie co czwarty ankietowany (26%) uważa, że dziennikarze mają poczucie odpowiedzialności, biorą pod uwagę skutki, jakie dla innych ludzi mogą mieć opublikowane materiały, natomiast dwukrotnie częściej (54%) spotykamy się z opinią, że pod tym względem w większości są bezwzględni.

Korzystne dla dziennikarzy są poglądy na temat jakości ich pracy. Zdecydowanie przeważa opinia, wyrażana przez trzy piąte badanych (60%), że dziennikarze są na ogół solidnie przygotowani do poruszanego tematu, podczas gdy tylko niespełna jedna piąta (18%) jest zdania, że często są nieprzygotowani, słabo znają temat. Ponad dwie trzecie respondentów (69%) uważa, że dziennikarze są dociekliwi, starają się dotrzeć do istoty problemu, natomiast co szósty (16%) zarzuca im powierzchowne traktowanie sprawy. Jednak i w tym zakresie znaleźć można łyżkę dziegciu - opinia, że dziennikarze szukają sensacji za wszelką cenę (49%), przeważa nad poglądem, że dążą przede wszystkim do ujawniania prawdy (37%).

Najbardziej podzielone są zdania na temat tak ważnej w pracy dziennikarza kwestii obiektywizmu. Zdaniem 43% badanych dziennikarze w większości są bezstronni, ale 34% uznaje ich za stronnicy. Równocześnie 42% ankietowanych przypisuje dziennikarzom kierowanie się sympatiami politycznymi, podczas gdy 38% uważa, że jednak starają się być obiektywni i nie ujawniają swoich sympatii politycznych.

Trzeba jeszcze dodać, że szczególnie krytyczne wobec dziennikarzy są osoby z wyższym wykształceniem. Niemal co trzeci badany z tej grupy (30%) zarzuca dziennikarzom

nieprzygotowanie do poruszanego tematu, a co czwarty (25%) - powierzchowne jego traktowanie; osoby wykształcone częściej też od innych zarzucają dziennikarzom bezwzględność (72%) oraz stronniczość (50%).

JACY POWINNI BYĆ?

Niezależnie od pytania o elementy stereotypu dziennikarza zapytaliśmy także o elementy pożądanego modelu „dziennikarza idealnego”. Z podanej listy dziesięciu cech badani mogli wybrać nie więcej niż trzy, które przede wszystkim powinny charakteryzować dobrego dziennikarza.

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wskazać trzy cechy.

Bezstronność i obiektywizm to najbardziej oczekiwane przymioty dobrego dziennikarza. Ta cecha zdominowała wszystkie inne - wskazuje na nią niemal dwie trzecie badanych (62%). Następne w kolejności elementy modelu „dziennikarza idealnego” dotyczą

poczucia odpowiedzialności (wymienia je jako jedną z trzech najważniejszych cech 38% ogółu pytanych), niezależności i nieprzekupności („nieuleganie naciskom, sugestiom, próbom przekupstwa” - 36%) oraz kompetencji („dobra znajomość omawianych spraw” - 35%). Nieco rzadziej wskazywano na szacunek dla innych ludzi, poszanowanie ich prywatności (28%) i odwagę w podejmowaniu trudnych tematów (27%). Niespełna jedna piąta badanych uważa, że dziennikarz powinien być dociekliwy, wytrwały w zdobywaniu informacji (17%), mieć umiejętność jasnego i poprawnego formułowania myśli (17%), cechować się taktem, uprzejmością (17%), wykazywać opanowanie, nieuleganie emocjom (15%).

Nieco inne oczekiwania wobec dziennikarzy formułują badani uważający ten zawód za służbę społeczną, a inne ci, którzy postrzegają go jako normalną pracę zarobkową. Różnice te nie są duże, ale przynajmniej w niektórych przypadkach interesujące. Na przykład osoby sądzące, że praca w zawodzie dziennikarza jest takim samym sposobem na zarabianie pieniędzy jak każdy inny, częściej niż ci, którzy uważają tę pracę za rodzaj „służby”, cenią kompetencję i solidność zawodową („dobrą znajomość omawianych spraw”), takt i uprzejmość oraz poszanowanie prywatności innych ludzi. Z kolei dla osób kładących nacisk na „służbę społeczną” ważniejsze są: poczucie odpowiedzialności za słowo, niezależność (nieuleganie naciskom, próbom przekupstwa), bezstronność, odwaga zawodowa i dociekliwość.

Pewne różnice w przykładaniu większej lub mniejszej wagi do niektórych cech występują też między środowiskami społecznymi (patrz tabele aneksowe). Czynnikiem najbardziej różnicującym jest poziom wykształcenia. Warto zwrócić szczególną uwagę na to, że takt i uprzejmość ze strony dziennikarzy, a także szacunek dla innych ludzi, ich prywatności, najbardziej cenią sobie ankietowani z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym zawodowym, natomiast cechy te (szczególnie takt i uprzejmość) są rzadziej wymieniane przez badanych lepiej wykształconych. Respondenci z wyższym wykształceniem, przede wszystkim zaś należący do kadry kierowniczej i inteligencji znacznie częściej niż inni zwracają uwagę na poczucie odpowiedzialności za słowo i kompetencję.

Warto jeszcze dodać, że poczucie odpowiedzialności za skutki swojej pracy oraz poszanowanie prywatności innych ludzi to przymioty, które znacznie częściej wskazywano wśród cech pożądanых u dziennikarzy, niż dostrzegano je u większości przedstawicieli tego zawodu.

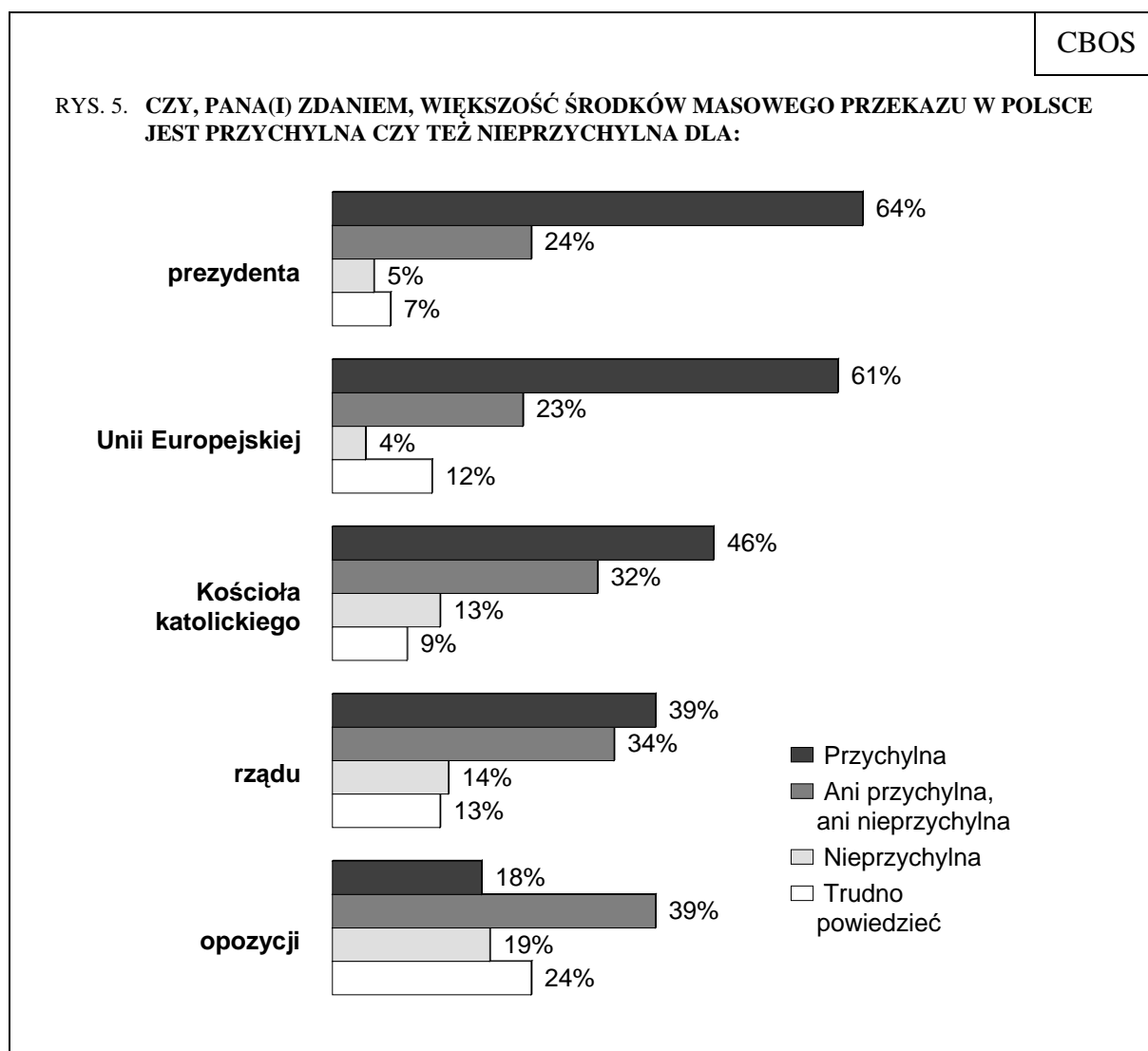
Tabela 4

Jakie cechy przede wszystkim powinien mieć dziennikarz dobrze wykonujący swoją pracę?	Ogół badanych		Zawód dziennikarza jest:			
			służbą społeczną		pracą jak każda inna	
	%	ranga	%	ranga	%	ranga
Bezstronność, obiektywizm	62	I	64	I	60	I
Poczucie odpowiedzialności	38	II	41	II	36	III
Nieuleganie naciskom, próbom przekupstwa	36	III	39	III	34	IV
Dobra znajomość omawianych spraw	35	IV	31	IV	39	II
Szacunek dla prywatności innych ludzi	28	V	20	VII	32	V
Odwaga w podejmowaniu trudnych tematów	27	VI	30	V	25	VI
Dociekliwość	17	VII	21	VI	14	X
Umiejętność jasnego formułowania myśli	17	VIII	19	VIII	16	VIII
Takt, uprzejmość	17	IX	14	X	20	VII
Opanowanie, nieuleganie emocjom	15	X	17	IX	15	IX

Wszyscy badani niezależnie od sposobu traktowania zawodu dziennikarza czy poziomu wykształcenia uważają, że najważniejszym komponentem „modelu idealnego” tego zawodu jest bezstronność, obiektywizm. Tymczasem te właśnie cechy nie należą do najczęściej dostrzeganych u polskich dziennikarzy - opinie dotyczące tego, czy występują u większości z nich, są najbardziej podzielone.

STOSUNEK MEDIÓW DO RÓŻNYCH PODMIOTÓW ŻYCIA PUBLICZNEGO

Badanych zapytaliśmy także o to, jak postrzegają stosunek większości środków masowego przekazu w Polsce do wybranych podmiotów życia publicznego oraz Unii Europejskiej.

Według zdecydowanej większości badanych prezydent i Unia Europejska cieszą się przychylnością polskich mediów. Przeważa również opinia, choć już nie tak wyraźnie, że większość środków masowego przekazu jest przychylna Kościołowi. Jeśli chodzi o postrzeganie stosunku mediów do rządu, zdania respondentów są podzielone między opinie o przychylności i neutralności, z niewielką przewagą tych pierwszych. Natomiast w kwestii

odnoszenia się mediów do opozycji dominuje pogląd o ich neutralności (39%), przychylność zaś badani dostrzegają równie często jak nieprzychylność (odpowiednio: 18% i 19% wskazań).

Interesujące jest, jak zwolennicy poszczególnych partii politycznych postrzegają stosunek większości środków masowego przekazu w Polsce do rządu i opozycji.

Tabela 5

Elektoraty partii i ugrupowań politycznych	Czy, Pana(i) zdaniem, większość środków masowego przekazu w Polsce jest:					
	przychylna dla		ani przychylna, ani nieprzychylna dla		nieprzychylna dla	
	rządu	opozycji	rządu	opozycji	rządu	opozycji
	w procentach					
LPR	57	13	24	24	5	27
PO	41	12	41	63	11	12
PSL	33	25	45	38	16	24
PiS	42	13	25	41	22	34
Samoobrona	42	23	33	32	16	28
SLD	36	21	41	47	14	15
Nie głosujący	36	19	33	38	16	15

Pominięto „trudno powiedzieć”.

Zwolennicy partii opozycyjnych częściej niż sympatycy ugrupowań wchodzących w skład koalicji rządowej dostrzegają, że większość mediów w Polsce jest przychylna rządowi. W elektoratach partii rządzących najczęstszy jest pogląd, że media są neutralne zarówno wobec rządu, jak i opozycji. Równocześnie zwolennicy tych partii (podobnie jak Samoobrony) dwukrotnie częściej niż sympatycy partii opozycyjnych dostrzegają, że media są przychylnie opozycji. Z drugiej strony nieprzychylność środków przekazu w stosunku do opozycji częściej konstatują zwolennicy partii opozycyjnych (z wyjątkiem sympatyków Platformy Obywatelskiej) niż wyborcy ugrupowań wchodzących w skład koalicji rządowej.

Spoleczne postrzeganie zawodu dziennikarza nie jest jednoznaczne. Juz w sprawie traktowania tego zawodu - czy jest to taki sam sposob na zarabianie pieniedzy jak kazdy inny czy tez szczegolny rodzaj sluzby spolecznej - zdania sa dosc mocno podzielone.

Wprawdzie zdecydowanie przewaza opinia, ze dziennikarze polscy sa na ogol uczciwi i wiarygodni, ale rownoczesnie znacznie bardziej kontrowersyjna jest kwestia, czy sa bezstronni i obiektywni. Tymczasem wlasnie bezstronnosc i obiektywizm to przymioty, ktorymi - w opinii wiecejosci badanych - powinien cechowac sie dziennikarz dobrze wykonujacy swoja prace.

Opracował

Michał STRZESZEWSKI